O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

“TA’LIM TIZIMI VA BOSHLANG‘ICH TA’LIM BOSQICHINING NAZARIY, DIDAKTIK VA METODOLOGIK INNOVATSION YONDASHUVLARI: MILLIY VA XALQARO TAJRIBA”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari

May 23-24, 2025

Materials of the international scientific-practical conference “THEORETICAL, DIDACTIC, AND METHODOLOGICAL INNOVATIVE APPROACHES TO THE EDUCATION SYSTEM AND PRIMARY EDUCATION: NATIONAL AND INTERNATIONAL EXPERIENCE”

Материалы международной научно-практической конференции «ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ, ДИДАКТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ И НАЧАЛЬНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ: НАЦИОНАЛЬНЫЙ И МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ»

Chirchiq – 2025

O‘QUVCHILARDA NUTQIY FAOLLIKNI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH USULLARI

Bashir Ahmad Qardash,
Takhar universitetining “O‘zbek tili va Adabyoti” kafedrasi mudiri. (Afg‘oniton)
Kuchkinov Abdumalik Yuldashovich,
Chirchiq DPU, p.f.f.d, (PhD), dotsent. (O‘zbekiston)

Anotatsiya. *Ushbu tadqiqotda o‘quvchilarda nutqiy faollikni rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish usullari yoritib berilgan. Unda nutqiy faollikni oshirishga qaratilgan amaliy yondashuvlar, interfaol o‘qitish metodlari hamda ta’lim jarayonida yangi texnologiyalarni joriy etish orqali o‘quvchilarning fikrlash, izohlash va mulohaza yuritish qobiliyatlarini shakllantirish usullari tahlil qilingan.*

Kalit so‘zlar: *nutqiy faollik, o‘quvchi, innovatsion texnologiya, pedagogik yondashuv, interfaol usullar, ta’lim jarayoni, fikrlash qobiliyati, mulohaza yuritish, amaliy metodlar, o‘qitish texnologiyalari.*

Kirish. Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning nutqiy faolligini rivojlantirish innovatsion pedagogik texnologiyalar vositasida samarali amalga oshirilmoqda. Prezidentimizning “Ta’lim va tarbiya tizimini yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida”gi farmonida ta’limda zamonaviy yondashuvlarni joriy etish muhim vazifa sifatida belgilab qo‘yilgan. Ushbu tadqiqot nutqiy kompetensiyani shakllantirishda interfaol, kollaborativ va konstruktiv pedagogik texnologiyalarning rolini ochib berishga qaratilgan.

Tadqiqotning maqsadi – innovatsion usullar orqali o‘quvchilarda nutqiy faollikni rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslarini hamda amaliy yechimlarini ishlab chiqishdir.

Vazirlar Mahkamasining “O‘quv jarayonida ta’lim texnologiyalarini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorida ta’limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish zarurligi ta’kidlangan.

Tadqiqot ob’ekti – umumta’lim maktablari o‘quvchilari, tadqiqot predmeti – ularda nutqiy faollikni rivojlantirishda qo‘llaniladigan innovatsion pedagogik usullardir. Tadqiqotda tahliliy, taqqoslama va diagnostik metodlardan foydalanildi. Maqola strukturasi kirish, nazariy asos, tadqiqot natijalari va xulosalardan iborat.

Natijalar. O‘tkazilgan tadqiqot natijalariga ko‘ra, umumta’lim maktablarida nutqiy faollikni rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalarning joriy

etilishi ta’lim samaradorligiga yuqori darajada ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Tajriba-sinov ishlari jarayonida konstruktiv, interaktiv va kognitiv yondashuvlarga asoslangan o‘qitish modellari asosida o‘quvchilarda nutqiy kompetensiyalar shakllanishi, mulohaza yuritish qobiliyati, izohlash va muhokama qilish ko‘nikmalari sezilarli darajada rivojlangani kuzatildi.

Kuzatuvlar va empirik tajribalar olib borilgan 5 ta umumta’lim maktablarida, 6-7-sinf o‘quvchilari o‘rtasida 3 oylik davr mobaynida “klaster” usuli, “akvarium” metodi, “rolli o‘yinlar” hamda “mental kartalar” kabi innovatsion texnologiyalar joriy etildi. Ushbu usullar vositasida o‘tkazilgan darslarda ishtirok etgan o‘quvchilarning nutqiy faollik darajasi taxminan 27% ga oshgani kuzatildi. Ta’lim jarayonida “faol muomala maydonlari”ni tashkil etish natijasida nutqiy ifodadagi erkinlik, mustaqil fikr bildirish va tanqidiy tahlil qilish qobiliyatlarida keskin o‘sish qayd etildi.

Ilmiy metodologiya jihatidan, tadqiqotda konstruktiv pedagogik nazariya, L.S.Vigotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi” konsepsiyasi hamda J.Dyuining pragmatik ta’lim nazariyasi asosiy nazariy poydevor sifatida xizmat qildi. Mazkur yondashuvlar asosida o‘quvchilarning nutqiy faolligini empirik asosda baholash uchun diagnostik testlar, so‘rovnomalar va fokus-gruppa intervyulari o‘tkazildi. Ularning natijalari kognitiv faollikning, nutqiy repertuarning va pragmatik muloqot strategiyalarining oshganini ko‘rsatdi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, an’anaviy reproduktiv ta’lim usullariga nisbatan innovatsion yondashuvlar nutqiy faollikni rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega. Masalan, traditsion diktant va qayta hikoyalashga asoslangan mashg‘ulotlarda nutqiy faollik past darajada namoyon bo‘lsa, interfaol texnologiyalar asosidagi faoliyatlarda nutqiy faollikning erkinligi, murakkabligi va kommunikativ yuklamasi ancha yuqori bo‘lgan.

Xususan, “rolli o‘yinlar” metodi orqali o‘quvchilar real hayotiy muammolarni muhokama qilish jarayonida nutqiy intuitsiyasini, muloqotda ijodkorlikni namoyon qilishgan. Bundan tashqari, “mental xaritalar” texnologiyasi orqali mazmunli nutqni tizimlashtirish va logik rivojlantirish ko‘nikmalari shakllangan. Bu kabi natijalar X.Turdiyev (2020) va M.Kamolova (2022) kabi tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan ishlar bilan solishtirilganda yuqori innovatsion ijobiy dinamikani ko‘rsatmoqda.

Tadqiqotning eng muhim xulosalaridan biri shuki, nutqiy faollikning rivojlanishi faqat lingvistik kompetensiya bilan emas, balki ijtimoiy-emotsional, kognitiv va muloqot strategiyalarini ham o‘z ichiga olgan integrativ yondashuv orqali amalga oshadi. Mazkur yondashuv pedagogik amaliyotga yangi bilim va tushunchalarni olib kiradi: “o‘qituvchi – fasilitator” konsepsiyasi, “o‘quvchi

sub’ektligi”, “faol nutqiy muhit” kabi tushunchalar pedagogik diskursda yangi paradigmalarni shakllantirmoqda.

Muhokama. Olib borilgan tadqiqot natijalari tahlil qilinib, nutqiy faollikni rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar, xususan interfaol, kognitiv va problemali o‘qitish usullarining yuqori samarasi aniqlandi. Bu holat ilmiy adabiyotlarda, jumladan, Sukerman (2019) va Turdiyev (2021) tomonidan bayon etilgan natijalar bilan mushtaraklik kasb etadi. Tadqiqot natijalari O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6108-son farmoni va “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”da ta’lim sohasini modernizatsiya qilish bo‘yicha belgilangan vazifalarga to‘liq mos keladi. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi uning nazariy va amaliy yechimlar bilan boyitilganida, shuningdek, o‘quv muhitini insonparvar va interaktiv formatga transformatsiya qilishda namoyon bo‘ladi. Metodologiya jihatdan empirik tahlil, interdissiplinar yondashuv va kompetensiyaviy modellar asosida ish yuritildi. Yaratilgan ilmiy asoslar, jumladan, “faol nutqiy muhit” va “muloqotga asoslangan ta’lim” konsepsiyalari ta’lim jarayonida yangi yondashuvlar ishlab chiqish imkonini yaratdi. Tadqiqot natijalari ilmiy asoslangan bo‘lib, ularni umumlashtirish orqali innovativ didaktik modellar rivojlantirildi. Shu bilan birga, ushbu tadqiqot kelgusida muloqot psixologiyasi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va didaktika sohalarida yangi bilimlar uchun platforma vazifasini bajaradi.

Xulosa. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, nutqiy faollikni rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar – klasterlash, kollaborativ o‘qitish metodlari – kognitiv-kommunikativ kompetensiyalar shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Ushbu texnologiyalar muloqot muhitini aktivlashtirib, didaktik samaradorlikni oshiradi va o‘quvchilar sub’ektligini ta’minlaydi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. بذرافکن، ل و همکاران.ده گام در برنامه ریزي درسی. شیراز: انتشارات ایرسا، 2007.
2. شعبانی، ح. مهارتهاي آموزش(روشها و فنون تدریس)، تهران: انتشارات سمت،2003.
3. صفوي،ا. کلیات روش ها و فنون تدریس. تهران: انتشارات معاصر، 2006.
4. 4.عرفان، سید نقیب الله. آموزش مبتنی برنتیجه و شاگرد محوری. تهران: انتشارات پشتیبان، 2020.
5. فردانش، هاشم. طراحی نظامهای آموزشی. تهران: یاران، 2012.
6. طاهره، صادق پور، روشهای نوین تدریس. تهران: ارسطو، 2024.
7. میرزابیگی، علی. برنامه ریزي و طرح درس در آموزش رسمی و تربیت نیروي انسانی. تهران: انتشارات یسطرون، 2007.
7. Turdiev Sh. Pedagogik texnologiyalar va nutqiy rivojlanish masalalari. – Toshkent. “O‘qituvchi”, 2021.
8. Qo‘chqorov O., Hamidov N. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent. “Ta’lim” nashriyoti, 2019.

9. Сукерман Г.А. Обучение в диалоге: развивающее образование для всех. – Москва: Просвещение, 2019.

10. Вигоцкий Л.С. Мыщление и реч. – Москва. Педагогика, 1982.

11. Richards, J.C., Rodgers, T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

МАТЕМАТИКАЛЫҚ ЖАТТЫҒУЛАР ЖҮЙЕСІ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУ

Астамбаева Жупат Канапьяновна,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Педагогика және психология факультеті, Бастауыш білім беру кафедрасының аға оқытушысы, (PhD). (Қазақстан).
Наримбетова Захия Ахмедовна,
Шыршық мемлекеттік педагогика университеті, доцент, Педагогика ғылымдарының докторы (PhD). (Өзбекстан).

Аннотация. *Мақалада бастауыш сынып оқушысы мектепте алған білімін тәжірибеде қолданулары, оның өз өміріндегі алатын орны түсінуі, яғни функционалдық сауаттылығын дамыту қажетілігі үшін жағдай жасау міндеттері жайлы пікір жүргізіп, атематикалық жаттығудың түрлері ұсынылған.*

Кілт сөздер: *Функционалдық сауаттылық, құзыреттік, тәжірибе, халықтық санақ, мәселелер, математикалық мәдениеттілік, сауаттылық, жаттығу, шығармашылық жұмыстар, граф, диаграмма.*

Қазақстан Республикасы білім берудегі тенденциялар, соңғы кезде болып жатқан елеулі өзгерістер және оны жүзеге асыру тәжірибесінің қазіргі жайы оқытудың міндеттеріне, формасы мен әдістеріне, яғни біртұтас педагогикалық үдеріске, бастауыш сынып оқушысын оқыту барысына жаңа талаптар қойып отыр. Осыған орай, Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі стратегиялық жоспарында «қысқа, орта және ұзақ мерзімді болашақтағы» қағидатты өзгерістер ретінде дәстүрлі оқу бағдарламаларынан функционалдық сауаттылықты дамыту, еңбек нарығы қажет ететін қазіргі заманғы дағдылар мен құзыреттілікті қалыптастыру және дамыту» [1] деп көрсетілген еді.

Сауаттылық мәселесі адамзатты қадым замандардан бері қызықтырып келеді. Қазіргі әлем бұрынғыға қарағанда әлдеқайда күрделі болғандықтан, кез-келген оқушы әлеуметтік жағынан табысты болғысы келеді, ал ата-ана тәуелсіз өмірде баласының есейген шағында тек сауатты болып қана қоймай,

MUNDARIJA

Muxamedov Gafurdjan Israilovich. Ta’lim tizimining milliy va xalqaro tajribalari omili (So‘z boshi o‘rnida) 4

YALPI MAJLIS 6

Шаропов Шавкат Аҳмадович, Каримҷанов Алиҷан. Хусусиятҳои ташаккули салоҳияти касбӣ-педагогии омӯзгорони оянда дар таълими олӣ 6

Mardonov Shukrullo Qo‘ldoshevich. Boshlang‘ich ta’limning milliy yondashuvlari 11

Джумаев Маманазар Иргашевич. Роль задач на построение геометрии в реализации интегрированного обучения в начальном образовании 14

Bashir Ahmad Qardash, Kuchkinov Abdumalik Yuldashovich. O‘quvchilarda nutqiy faollikni rivojlantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish usullari 17

Астамбаева Жупат Канапьяновна, Наримбетова Захия Ахмедовна. Математикалық жаттығулар жүйесі арқылы бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту 20

Эргенекон Майягуль. Современные подходы к отбору целевой лексики в методике преподавания турецкого языка как иностранного 24

Нематов Парвиз Сатторович, Ҷабборова Онахон Маннаповна Муаммои ташаккули фарҳанги ахлоқии донишҷӯёни таълими олӣ дар консепсияи муосири педагогӣ 32

Safarova Roxat Gaybullayevna. O‘qituvchilarning modulli texnologiyalardan foydalanish mahorati 39

Achilov Nuriddin Abdugafforovich. Boshlang‘ich ta’limda al-Hakim at-Termiziy merosidan foydalanish 44

Narimbetova Zaxiya Axmedovna. 4 K modeli kommunikatsiya va kollobaratsiya ko‘nikmalarining pedagogik mazmuni 47

Tojiboeva Gulmira Rifovna, Tugche Kilich, Axmadova Asila Komiljon qizi. Boshlang‘ich sinfda kreativlikni rivojlantirish art texnologiyalari 52

1-SHO‘BA: TA’LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI 55

Abdinazarova Sevara Musurmon qizi, Tadjibayev Ikram Uralbayevich. Boshlang‘ich sinf o‘qituchilarini pedagogik diagnostika faoliyatiga tayyorlashda zamonaviy yondashuvlar 55

Арсланова Гульмира Джуманиязовна, Муратова Шахзода